

Henri Bruning
schrijft over:

JÀ, JA, DIE RENTMEESTERS!

HERMAN DE MAN lijfde zich met zijn laatste roman¹⁾ in bij dat genre romanciers, dat Coolen presideert, en waartoe ook den Doolaard en Helman (elk op zijn wijze) min of meer zijn gaan behooren. Coolen is een geboren populair schrijver; hij doet alleen telkens moeite boven zijn soort en zichzelf uit te stijgen (zoo in „Dorp aan de Rivier“, waarin hij de figuur van dokter van Taake in de lengte en de breedte volkomen radbraakte); bij den Doolaard en Helman is juist het omgekeerde het geval: zij forceeren niet hun wezen, zij verwaarloozen het; zij vervielen tot een genre, dat met huid en haar door de goegemeente kan gevreten worden. Blijkens „Rijshout en Rozen“ en „Het Wassende Water“ (twee zeer voortreffelijke werken) moet men constatareeren, dat ook Herman de Man in zijn „Kapitein Aart Luteyn“ tot een schrijver-voor-het-gepeupel verviel.

Een populair roman trekt mij persoonlijk even weinig als een populair versje. Een gedicht, dat in literaire kringen populair wordt, is zelden het beste van een schrijver; doch een gedicht dat deze eer van de zijde der goe-gemeente te beurt valt, kan men als gedicht wel afschrijven. Met romans staat het vrijwel dito. Natuurlijk zijn er uitzonderingen. Er zijn genoegzaam schrijvers populair geworden (ook buiten de cian der literatoren), die wel degelijk tot de groote figuren in de literatuur behooren, maar in dat geval valt het niet moeilijk te constatareeren wat den „bewonderaars“ in zoo'n schrijver is ontgaan. Het hachelijke nu der normale populären is, dat men bij hen dat ontoegankelijke centrum niet kan aanwijken, dat zij, zooals zij verlonnen worden, ook met huid en haar verslindbaar, verteerbaar zijn. Het misverstand is dan (en dit misverstand op te roepen is feitelijk de heele „kunst“), dat wat voor mooi en fijn versleten wordt noch mooi of fijn is, maar niet zelden alleen-maar-nevelig-met-een-airtje, b.v. nevelig met ergens wat ethische glimber-drii: zoo van dat soort, waarbij een „fijn vrouwtje“ een ethisch-artistiek vrouwtje met een peinzenden blik naar de verte en de armen om de even-opgetrokken knietjes langzaam en met een teere overtuiging fluistert, (als raakte ze aan iets héél breekbars): „Ja, als je dáárover gaat nadenken, dan wordt het toch wel héél mooi“, hetgeen dan, in onze doodgewone omgangstaal beteekent, dat je steeds minder een licht opgaat (maar dat is juist de garantie, dat het „onbenaambare“ genaderd werd).

Reeds zal mijn gevoelige lezer, en meer nog mijn gevoelige lezerezeres geroken hebben, welk genre ik speciaal voor het popularisme in aanmerking acht te komen. Welnu, dat genre, een bepaalde categorie van dat genre (zelfs een modieus geworden categorie van dat genre) vertegenwoordigt Herman de Mans „Kapitein Aart Luteyn“ en men verwijte mij niet, dat ik nog geen karakteristiek van dat (vage) genre heb beproefd. Want dat genre karakteriseert juist zichzelf door het feit, dat het helemaal geen karakteristiek behoeft. „Iedereen“ kan het definieeren, zooals „Iedereen“ het definieeren wil, en geen sterveling slaat dan de plank mis: „men kan het niet verkeerd opvatten“ omdat niemand die tot (het soort) „Iedereen“ behoort, een vergrijp kan plegen aan een genre dat voor „Iedereen“ bestemd is en ook inderdaad van „Iedereen“ is. Zelfs als men er met zijn karakteristiek hoogdravend overheendaast, karakteriseert men het nog treffend, want ook het genre karakteriseert juist zichzelf door een hoogdravend over zichzelf (en alles) heen dazen. Men ontela mij dus van den plicht, hier een persoonlijke opvatting te huldigen; men kan het (genre) niet persoonlijk opvatten, juist omdat „Iedereen“ het kan opvatten, en deze opvatting inderdaad de beste is.

Maar ik sprak over een categorie van dat genre, over een zelfs mode geworden categorie. Want na Arthur van Schendels „De Rijke Man“ (over welke creatie ik hier overigens geen woord kwaads wil zeggen), na Gerard Walschaps „Een Mensch van Goede Wil“ is Herman de Mans „Kapitein Aart Luteyn“ (in amper een jaar tijds) de derde Nederlandsche aanslag (in het laatste geval zelfs een moordaanslag) op den homo bonae voluntatis. Wij hebben ons jaren mogen ergeren aan heiligenlevens, die tot evenzoovolle journaals van weekdierbedrijvigheid uitdijden; de tijd schijnt voorbij, en we hebben, als rechtmatige compensatie en als gelukkige reactie op al dat lasterlijk en liederlijk geschrift, de winst van enkele goede, soms zelfs voortreffelijke heiligenlevens mogen boeken. De bakens schijnen thans verzet. Thans tracht men de goedheid, die ook in doodgewone sigarenrookers als gij en ik kan huizen, uit te beelden: en Herman de Man, die, met Walschap, den mensch van goeden wil populariseerde, d.w.z. binnen het bevattingsvermogen en binnen het „verbeeldings“leven van het gemeen sleurde, doet meteen een kordate poging ons voor dien mensch een even onoverwinnelijk dégoût te bezorgen als wij destijds voor zekere heiligenlevens bezaten. In die poging slaagt hij overigens niet weinig. Zijn mensch van goeden wil, die waarlijk onuitputtelijke bron van goedheid, is een nog grooter gedrocht dan Nietzsche achter de façade van den homo bonae voluntatis bespeurde.

Maar ik kan mij anderzijds wel degelijk voorstellen, dat dit schotelte voor anderen bijzonder appetijtelijk is. Ge ziet een mensch, een doodgewone minsj, die een onuitputtelijke bron van goedheid blijkt te zijn. Wat is daarvan het gevolg? Wel, dat ge vertrouwen in de minsjheid krijgt. En, nietwaar, aan dat vertrouwen heeft een minsj in al zijn narigheid van tijd tot tijd opricht behoefte. Wat is eene minsj zonder vertrouwen. Eene minsj zonder vertrouwen is geen minsj; eene minsj zonder vertrouwen (waar of niet?) is minder dan een minsj. En daarom: voor zulkdanig vertrouwen-in-prachtband telt eene minsj grif zijn twee-negentig neer, demoods zijn laatste, precies zooals na zekere advertenties, die een wanhopige werkeloze een uitkomst suggereeren. — Nou, die Aart Luteyn is dan zoone minsj, waardoor wij minsjen het geloof in den minsj (en in onszelf) niet verliezen. Aart Luteyn wou horlogiemaker worden (astrant azzie was, wou hij alleen maar horlosies repareren, geen horloges). Doch hij wier schipper. Zijn vader was ook schipper. De handen van de Luteyns zijn hoekig en hard. Zoodanige handen zijn lompe stukken schippersgereedschap. Maar Aart wou horlogiemaker worden, in de dagen toen hij nog niet wist, hóe hoekig en hard met de jaren ook zijn handen zouden zijn. Dus de verglazing is minsjelijk (hoewel ge eerst niet goed begrijpt waarom hij juist dié verglazing moest maken; maar dá fijne beseft ge seffens). Maar goed dan, hij wier schipper; hij wier zelfs „de schipper“, en dat wier-ie door zijn goeden wil; en die wil was daarom

zoo goed, zoo poerleerigjes-goed, omdat er elke „wil“ aan ontbrak (omdat er geen enkele persoonlijke zelfzucht, of persoonlijkheid, in hem tegenover stond) en widders ook elk „oordeel“ t.w. verstand. Z'n klavieren mogen lompe stukken schippersgereedschap zijn geweest, Aarts aardje is fijn, is enkel-maar-fijn, is bèbè, is hik-hik. Hij hikt offervardigheid; hij hikt den heelen dag, zooals anderen pas laat op den avond gaan hikken. Elke alinea is een hik; een hik van goedheid. Neen, hij padvindert niet één keer per dag naar 'n goele daad, hij jamboret zoo te zeggen den ganschen lieven dag en zijn gansche lieve leven. Altijd maar helpen, arme minsjen helpen, en stukke levens repareren (heddetnou van die horlogiemaker gesnapt? Fèn, hè? Dasj sjimboliek), dat is nou z'n lust en zijn lever. En daarvoor hoeft hij uit geen ikje te stappen, maar slechts een hikje te knappen, en gij behoeft slechts een flikje (als hersens) om te snappen, dat we hier een braaf Hendrikje betrappen (leest u ook „Bruitje Beer“?)

Kortom, met dezen malloot van een vent, met dié halfwezen, deze nevelvlek (of olievlek, die alsmar uitdijt, over twee honderd negen en dertig bladzijden) hebben we dan weer eens 'n minsj van goeden wil voor ons. Het wier noodig in dezen materialistischen tijd! Iedereen zit maar op zijn sjinten en we beseffen heelgarn niet meer, dat 't ook nog aër kan. Juist in dezen tijd moeten wij, en vooral wij, srijvers, de vaan hoog houden. Proost, Nimtorgeneen! — En weet u, wat nou zoo aerie is bij (van) dezen minsj van goeden wil: hij laat z'n sjinten zoo rollen. Dattis niet alleen aerie omdat-ie zonder die sjinten onmiddellijk een doodgeboren nul zou zijn, maar omdat die goedheid-met-sjinten twee niet te verwaarloozen voordelen heeft. Ten eerste varen de minsjen in de buurt van zoone minsj er wel bij, en ten tweede kunnen we zoone minsj zonder dat we sjinten hebben niet navolgen. Nou, en sjinten hebben we in dezen malaisetijd geen van allen. We kunnen Aart dus alleen ontroerd „bewonderen“, en kijk, aan deze ontroerde bewondering kunnen we constatareeren, hoe „goed“ wij au fond zijn (of zouden zijn als we er in de gelegenheid voor waren). Wat kan een srijver meer en beter van zijn werk verwachten: de minsjen gelooven weer in de minsjen, de minsjen gelooven weer in zichzelf, en de minsjen zullen zeker de minsjen niet vergeten als de malaise voorbij is (nou, en die gaat niet voorbij). Zoo kunnen de minsjen weer goed zijn, zonder dat ze voor hun goedheid een vin hoeven te verroeren (dat hoefde Aart met zijn aardje trouwens ook niet: die hikte, en klaar wazzet).

Alles wat deze malloot doet is zoo idioot en onwaarschijnlijk, dat de schrijver zich nog genoodzaakt ziet ergens door een figuur te laten opmerken: as je 't in 'n roman zou lezen, zou je 't niet gelooven! Ge kent dat smoesje, maar Herman de Man maakt van deze gelegenheid meteen gebruik om zijn eigen brouweilte „prachtig fantaseeren“ te (laten) noemen.

Vanzelfers zal mijn lezer reeds begrepen hebben, dat wij in dezen Aart Luteyn de personificatie moeten aanschouwen van den man, die de gelijkenis van den rentmeester in praktijk brengt (of dat prachtig herberige liedje van tante Da: „Wie alles geeft, die alles heeft“). Nu, mijne beminde geloovigen, zoover als tante Da's gedaas van die prachtige parabel afstaat, zoo ver staat Aart met zijn aardje van den rentmeester; ze hebben net zooveel met mekaar uitstaande als de sok-ophouder van mij en de sok-ophouder van mijn neef (uit Canada). Maar wat ik me aldoor heb afgevraagd is, hoe het in vredesnaam mogelijk is, dat een schrijver een boek lang een parafraze kan geven van de parabel van den rentmeester, terwijl hij zelf datzelfde boek lang niet anders doet dan een zeer vulgair vernad plegen aan dat-gene, waarover hijzelf als rentmeester is aangesteld: zijn talent; hoe hij, die eens boeken schreef als „Rijshout en Rozen“ en „Het Wassende Water“, een boek lang zijn eigen talent kan bezwijken met dit domme geklets, dit sentimentele geelber, deze onmogelijke dialogen, die wel de samenspraken van twee groezelig-lekkende dakgoten in den herfst lijken. Neen, vadertje, dát lusten we toch nie!

Maar wat vindt mijn lezer (en lieflijke lezere) van het „navev“ gestamel, het aandoenlijk gekruk, het langzame duizend-pooten-geloop der navolgende volzinnen? (om het te verstaan moet men weten, dat kapitein Luteyn eens ergens in den tuin van een huis, waar hij met zijn boot langskwam, een vrouw zag staan, een vrouwengestalte, die zich even rekte, die naar hém keek, o, naar hém!, maar die er sedertdien, hoe vaak hij ook langskwam, nooit meer stond):

„Om den anderen dag vaart hij in den ochtend langs het zesde huis en opent hij aldaar zijn oogen. Altijd raak. En dan ziet hij toch slechts een vreemd huis, niet het zesde huis zoo het in wezen is, zoo hij 't zag en zoo 't ook altijd blijven zal voor zijn geoloten oogen, toen daar in dien steenen tuin dat wezentje stond, zich éven rekkende. Een vreemd huis is in de plaats geschoven voor het zesde huis, gelijk het was op dezen eenen ochtend. Een verschrikkelijk huis thans. Een doode muur met groen-witte vensters er in en een deur (‘n deur! brrr, hoe verschrikkelijk). Een leelijk huis. Waarom een leelijk huis? Omdat het zulk een vreemd vijandig huis geworden is en omdat het op de eigenste plaats staat, waar hij — zijn oogen openend — het zesde huis eens stralend zag. Een huis in puur ochtendlicht, als ware het omrankt met bloemen, die glinsteringen vangen... in den kleinen steenen tuin één ranke bloem, waarover het licht samenstulpt.

Dat is nu toch maar een gering avontuur geweest. Eens stond daar een vrouw, een wildvreemde vrouw. Niets weet hij van die vrouw, alleen, dat ze stond achter het zesde huis, zoo gerust, alsof ze tot dat huis behoorde, er woning in had (ja, in dat verschrikkelijke huis met een.... deur). De VII is doorgereven naar den aanlegwal; ze hebben daar gelost en zijn naar Utrecht gevaren. Sedertdien zijn hem weer allerhande vrouwen gepasseerd. Maar aan één jonge vrouw, staande in een kleinen steenen tuin blijft koppig zijn herinnering haken. Eigenlijk is het nog minder dan niets. Toch vreet dat niets door zijn borst, het wordt er een zeerte naneloos.

Niemand heeft er weet van, niemand kan het maar veronderstellen en toch bestaat het. Wat is zulk een geheim kostbaar, breekbare. Wat is dat een teer geheim. Ze vervoeren in hun bootje kisten vol duur plateel, handgeschilderd kunststardewerk uit Gouda. Als hij zoo'n kist van z'n schoeren liet vallen, stort een klein vermogen aan diggelen. Maar als hij aan iemand, wie ook, al was 't een vreemde, die hij tóch

(Zie vervolg pag. 13)

JA, JA DIE RENTMEESTERS

(Vervolg van pag. 4)

nooit meer terug zou zien, vertellen ging: eenmaal wachtte zij op mij in haar steenen tuin achter het zesde huis, ik wachtte op haar en deed daartoe mijn oogen open... toen zagen we elkaar... later zag ik haar niet meer, tenminste niet meer voor mijn open oogen staan... dan breekt een broos geheim. Dan breekt iets van dieper, hooger waarde. Zulke woorden zouden over zijn tong niet kunnen komen, liever bleef hij op slag dood met gesloten oogen, in een krampoging die oogen te openen, aan het zesde huis genaderd zijnde en wetende dat in den kleinen steenen tuin die jonge vrouw stond en wachtte, wachtte.

Hoè heeft hij haar precies waargenomen? Dat weet hij volkomen. Hij stond daar bij de boeglier, toen hij haar ontwaarde, zag, hoe ze zich rekte in den kleinen steenen tuin achter het zesde huis. Daar had hij even te voren zijn oogen gesloten, zijn oogen geopend, in háár oogen gestaard. Sedertdien is daar op het sloopje zijn vaste plaats geworden en hij heeft er een melkblok naar toe gesleept tusschen de vechotschotten vandaan".

O zoo! — Ja, over „melken“ gesproken.

1) „Kapitein Aart Luteyn“, Bosch en Heuning, Baarn, MCMXXXVII
HENRI BRUNING.